

“Ik laat je niet alleen”

**Samen naar minder gedwongen afzonderen in
JeugdzorgPlus**

Inhoudsopgave

JeugdzorgPlus in het kort	3
Onderzoeken, leren en verbeteren	5
Wat is gedwongen afzonderen?	8
De stem van de jongeren	14
De stem van de zorgprofessionals	16
Samen op weg in 10 stappen	19

Ik laat je niet alleen - Samen op weg naar minder gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus

Deze publicatie geeft een indruk van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”. Een gezamenlijk onderzoeksproject van elf JeugdzorgPlus-instellingen naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Het onderzoek is uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd. Het hele eindrapport lezen? Ga dan naar www.awrj.nl.

JeugdzorgPlus in het kort

Wat is JeugdzorgPlus?

JeugdzorgPlus is een zeer intensieve vorm van gespecialiseerde hulp aan jeugdigen en hun gezinnen die niet bereikbaar zijn voor lichtere vormen van hulpverlening en die zonder behandeling een risico voor zichzelf of voor hun omgeving vormen. JeugdzorgPlus is de zwaarste vorm van jeugdzorg en een vorm van **gesloten jeugdhulp**.

Wie zijn de jongeren?

Het gaat om jongeren, maar ook ouders, met complexe problemen. Vaak zijn er gedragsproblemen (agressief, grensoverschrijdend gedrag), psychische stoornissen, zoals autisme en ADHD, een (licht) verstandelijke beperking, verslaving aan alcohol of drugs en/of een complex trauma als gevolg van ervaringen met ernstige mishandeling, seksueel grensoverschrijdend gedrag of met geweldpleging. Regelmatig zijn de jongeren ook in het onderwijs de weg kwijtgeraakt. De onderwijsmotivatie is laag en schooluitval is meer regel dan uitzondering. Een derde van de jongeren ontbreekt het bij opname aan een goede dagbesteding. Twee derde heeft 'verkeerde vrienden' en komt in de verleiding om verkeerde keuzes te maken, vaak met politiecontacten als gevolg. Jongeren hebben vaak een uitgebreide voorgeschiedenis in de hulpverlening, met gemiddeld vijf keer eerder een vorm van hulp.

Kortom, het gaat om jongeren met de meest complexe problematiek. Met een grote kans op risicovol gedrag. Zowel voor zichzelf als voor de directe omgeving. Denk aan agressie, zelfbeschadiging, verslaving of kans op zelfdoding. JeugdzorgPlus is voor meiden en jongens tussen 12 en 18 jaar¹.

Machtiging gesloten jeugdhulp

Een verzoek tot JeugdzorgPlus kan worden ingediend door een gemeente, de Raad voor de Kinderbescherming, een gecertificeerde instelling of de Officier van Justitie. De kinderrechter beslist of een jongere JeugdzorgPlus nodig heeft. Als dat zo is, legt de rechter de civiele maatregel op en spreekt de 'machtiging gesloten jeugdhulp' uit. Een kinderrechter kan ook een 'voorwaardelijke machtiging gesloten jeugdhulp' verlenen waarin voorwaarden staan. Als de jongere zich aan de voorwaarden houdt, hoeft hij of zij niet (terug) naar de JeugdzorgPlus-instelling. Deze voorwaardelijke machtiging kan ook aan het einde van de plaatsing in JeugdzorgPlus opgelegd worden, zodat het verblijf van de jongere in JeugdzorgPlus wordt verkort.

Instellingen voor JeugdzorgPlus

In Nederland zijn elf JeugdzorgPlus-instellingen actief. Met voorzieningen voor behandeling, wonen, werk/school en vrijetijd. Jongeren gaan zo veel mogelijk naar een JeugdzorgPlus-instelling in hun eigen regio.

---

¹ Dresen, C., Van Domburgh, L., Harder, A. T., Knorth, E. J., Kranenburg, M., Nijhof, K. S., & Vermaes, I. P. R. (2017). Jeugdzorg met een plus: Wat we wel en nog niet weten over de meest intensieve vorm van jeugdhulp. Apeldoorn: Garant. Vermaes, I. P. R., Konijn, C., Jambroes, T., & Nijhof, K. S. (2014). Statische en dynamische kenmerken van jeugdigen in JeugdzorgPlus: Een systematische review. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 53, 278-292.

Jongeren hebben in een JeugdzorgPlus-instelling een eigen kamer. Ze maken daarnaast deel uit van een leef-/behandelgroep waarvan de grootte varieert tussen 6 tot 12 jongeren. Iedere groep wordt in de regel begeleid door twee professionals waarbij de dagbesteding plaatsvindt aan de hand van algemene en individuele behandel- en dagprogramma's. Bij de groep is een multidisciplinair behandelteam betrokken, waarvan een gedragswetenschapper deel uitmaakt.

Aantal jeugdigen in JeugdzorgPlus

In 2018 werden 1.426 jongeren één of meerdere keren geplaatst in een JeugdzorgPlus-instelling². Ten opzichte van 2015 gaat het om een toename van 3,2 procent geplaatste unieke jongeren.

In 2018 waren er in totaal 1.711 plaatsingen in een JeugdzorgPlus-instelling. Daarvan waren 1.009 jongeren nog niet eerder geplaatst in een JeugdzorgPlus-instelling. Het totaal aantal plaatsingen is sinds 2014, het jaar voor de transitie van de jeugdzorg naar de gemeente, gelijk gebleven.

Jongeren verblijven gemiddeld een half jaar in een JeugdzorgPlus-instelling. Daarna gaan ze terug naar huis, naar een thuis vervangende situatie zoals pleeggezin, gezinshuis of woongroep, volgen een traject richting zelfstandigheid of ze gaan naar een andere gespecialiseerde voorziening voor 24-uurs vervolgbehandeling.

Opbrengsten JeugdzorgPlus

Om de opbrengsten van de JeugdzorgPlus-instellingen in kaart te brengen en de kwaliteit van de JeugdzorgPlus te stimuleren is in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en met inbreng van de betrokken jeugdzorginstellingen, het programma Longitudinale effectmonitor JeugdzorgPlus ontwikkeld. Het programma is gestart in 2011 en loopt door tot in 2020. Informatie over dit programma en de (tussen)resultaten is verkrijgbaar bij ZonMw.

---

² Factsheet Jeugdzorg Nederland 'JeugdzorgPlus plaatsings- en uitstroomgegevens 2018'.

‘Ik Laat je niet alleen’

Onderzoeken, leren en verbeteren

Gezamenlijke ambitie: verminderen van gedwongen afzonderen

In 2018 verscheen het actieprogramma ‘Zorg voor de Jeugd’ van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Daarin schrijft het ministerie dat het gedwongen afzonderen van jongeren een ingrijpende maatregel is, die als strafmaatregel kan worden ervaren en een risico kan vormen op een traumatische ervaring. Het ministerie wil daarom het gedwongen afzonderen terugbrengen naar nul. Tegelijkertijd hebben JeugdzorgPlus-instellingen al langer de ambitie om het gedwongen afzonderen van jongeren zo min mogelijk in te zetten.

Deze gezamenlijke ambitie vormde de aanleiding voor het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”. Doel van dit project is te onderzoeken hoe gedwongen afzonderen van jongeren duurzaam kan worden teruggebracht en welke randvoorwaarden daarvoor nodig zijn. Het onderzoek is in opdracht van Jeugdzorg Nederland uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd in samenwerking met alle JeugdzorgPlus-instellingen. De belangrijkste bevindingen en aanbevelingen staan in dit document. Het verminderen van gedwongen afzonderen vraagt een gezamenlijke aanpak van beleidsmakers, professionals en jongeren. Vandaar dat de subtitel van dit document luidt: samen naar minder gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus.

Onderzoeken en innoveren in de praktijk

Doel van het project “Ik laat je niet alleen” is om de randvoorwaarden te onderzoeken waaronder het gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus-instellingen duurzaam kan worden teruggebracht. Daarbij beoogt het project om niet alleen te onderzoeken, maar direct ook te leren en verbeteren. Het onderzoek is daarom uitgevoerd in de vorm van een actieonderzoek. Daarbij staat onderzoeksmatig innoveren in de praktijk centraal en worden kennisontwikkeling en praktijkervaringen nauw met elkaar verbonden. Er is sprake van een wisselwerking, waar onderzoekers de gevonden inzichten omzetten in praktische handvatten en deze direct terugkoppelen naar het werkveld. De ontwikkelingen die daaruit voortkomen, worden opnieuw onderzocht en teruggekoppeld om vervolgens gezamenlijk de volgende stap te kunnen zetten. Leren door te doen, te evalueren en te verbeteren.

Definitie, nulmeting en lerend netwerk

Het onderzoek “Ik laat je niet alleen” bestaat uit twee fasen:

- Het opstellen van een algemene, breed gedragen definitie van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Deze definitie moet voldoende duidelijk zijn, eenduidig te interpreteren zijn, het hele begrip omvatten en het werkveld moet aan de hand van de definitie kunnen registreren. Als we gedwongen afzonderen willen verminderen of stoppen, is het noodzakelijk te weten waarmee we precies willen stoppen.

-
- Het uitvoeren van een nulmeting van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in alle JeugdzorgPlus-instellingen. Hiertoe werd gedwongen afzonderen op basis van een eenduidige registratie gemeten en geanalyseerd. Een betrouwbare en nauwgezette registratie door instellingen is van belang om inzicht te krijgen in hoe vaak en in welke vorm gedwongen afzonderen voorkomt. Deze informatie vormt de basis voor leren en verbeteren. Hoewel de inzet van gedwongen afzonderen wel door de individuele instellingen wordt vastgelegd, bestaat er momenteel geen eenduidige manier van registratie, monitoring en rapportage van gedwongen afzonderen en de toepassing van andere vrijheidsbeperkende interventies in JeugdzorgPlus-instellingen.

Aanpak en werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd tussen oktober 2018 en mei 2019. Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie en een kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Het kwalitatief onderzoek bestond uit delphirondes en focusgroepbijeenkomsten gehouden met jongeren, ervaringsdeskundigen, zorgprofessionals en leidinggevenden van JeugdzorgPlus-instellingen waaronder bestuurders, directeuren en managers. Daarnaast werd een 'lerend netwerk' gecreëerd. Alle JeugdzorgPlus-organisaties hebben deelgenomen aan het onderzoeksproject. Vanaf het begin is per instelling een ambassadeur benoemd die het project binnen de instelling handen en voeten gaf. De ambassadeurs zijn regelmatig bijeengekomen en vormen samen een lerend netwerk. Voor onderzoekers vormden de sessies met de deelnemers in dit project – in individuele gesprekken, tijdens werkbezoeken en in overleggen – waardevolle bronnen voor kennisontwikkeling en verbetering die expliciet zijn meegenomen in dit project.

Het kwantitatief onderzoek bestond uit de nulmeting van de aard en omvang van gedwongen afzonderen in alle JeugdzorgPlus-instellingen. Van belang om op te merken is dat deze nulmeting gebaseerd is op een periode van ongeveer vier weken en dat niet alle JeugdzorgPlus-instellingen alle informatie op tijd hebben kunnen aanleveren. En dat voor het eerst op een eenduidige manier volgens de nieuwe definitie is geregistreerd. Hoewel de resultaten een goed beeld geven van de praktijk, moeten ze daarom toch met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. De resultaten geven JZ plus instellingen een bruikbaar handvat om gedwongen afzonderen daadwerkelijk te verminderen, maar dat handvat vraagt ook verdere ontwikkeling door gezamenlijk te leren.

Beweging met waardevolle inzichten

Door de aanpak is niet alleen een definitie van gedwongen afzonderen ontwikkeld en een eerste nulmeting gedaan, ook hebben de ambassadeurs binnen hun instellingen en daarbuiten een beweging gecreëerd waarin actief wordt gezocht naar alternatieven voor gedwongen afzonderen. Het lerend netwerk biedt een platform om ervaringen uit te wisselen en van elkaar te leren. Andersom sloot het onderzoek aan op bewegingen die binnen jeugdzorginstellingen al in gang gezet waren en kon het project deze bewegingen samen brengen en versterken.

Schakel in een grotere keten van ontwikkelingen en opgaven

Het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” staat niet op zichzelf. Het is één van de schakels in een grotere keten van ontwikkelingen en opgaven die JeugdzorgPlus-instellingen betreffen. Het gaat dan om opgaven als het verminderen van het aantal plaatsingen en de lengte van deze plaatsingen in JeugdzorgPlus-instellingen, het verbeteren van de rechtspositie van jongeren in JeugdzorgPlus, het actualiseren van het kwaliteitskader dat de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) hanteert, het verminderen van de schaarste aan (passend) personeel en het versterken van de intersectorale samenwerking voor de behandeling van jongeren met specifieke (gedrags)problematiek en andere psychische problemen. Deze opgaven worden onderkend en uitgewerkt in het recent verschenen actieplan ‘De best passende zorg voor kwetsbare jongeren’ (2019) van de Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd. Allemaal van groot belang om blijvend goede zorg te kunnen bieden voor jongeren. Dit palet aan opgaven schetst de brede context waarbinnen JeugdzorgPlus-instellingen de ambitie om gedwongen afzonderen te verminderen, hebben geformuleerd. Het geeft bovendien richting aan perspectieven en kansen op een duurzame vermindering van gedwongen afzonderen.

Wat is gedwongen afzonderen?

Wat staat er in de Jeugdwet?

In het literatuuronderzoek zijn de verschillende wettelijke kaders vergeleken. De vrijheidsbeperkende maatregelen, waaronder gedwongen afzonderen, die kunnen worden toegepast in JeugdzorgPlus-instellingen vallen onder het wettelijk kader van de Jeugdwet. Dit kader biedt meer interpretatieruimte dan de andere wettelijke kaders die gelden bij verplichte opname van jongeren. Het kader van de wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen (Bopz) geldt voor het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de behandeling van jongeren die verplicht zijn opgenomen in een GGZ-instelling. De vrijheidsbeperkende maatregelen waarmee jongeren te maken kunnen krijgen die in een Justitiële Jeugdinrichting (JJI) verblijven, zijn geregeld in de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj).

Er is een aantal belangrijke verschillen met de andere wettelijke kaders: in de Jeugdwet worden geen eisen gesteld aan de ruimte waarin de jongere afgezonderd wordt. Motiverings- en registratie-eisen van gedwongen afzondering ontbreken, met daaraan verbonden meldplicht aan de Inspectie Gezondheidszorg Jeugd (IGJ), evenals een periodieke herbeoordeling. Dit maakt de toetsing van de inzet van gedwongen afzonderen lastig en leidt bovendien tot onderlinge verschillen tussen JeugdzorgPlus-instellingen. Jongeren die zijn opgenomen in JeugdzorgPlus-instellingen genieten daarmee verminderde rechtszekerheid en rechtsgelijkheid in vergelijking met jongeren die gedwongen zijn opgenomen in een JJI of in een GGZ-instelling.

Naast gedwongen afzonderen, kunnen ook andere vrijheidsbeperkende maatregelen aan jongeren opgelegd worden. Deze dienen opgenomen te zijn in het hulpverleningsplan. Voorbeelden zijn het verbod zich op te houden op aangegeven plaatsen en zo nodig de tijdstippen waarop dat verbod geldt, tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie, en het vastpakken en vasthouden van de jongere. Net als gedwongen afzonderen vallen deze maatregelen onder de Jeugdwet en geldt ook hier dat de omschrijvingen van de maatregelen onvoldoende duidelijk zijn en registratie-eisen beperkt zijn. De Jeugdwet voldoet ook op dit gebied niet aan de minimale rechtswaarborgen zoals vastgesteld in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK).

Hoe wordt de kwaliteit getoetst?

Het ontnemen van de vrijheid van jongeren is een forse maatregel. Om die goed te kunnen uitvoeren, stellen JeugdzorgPlus-instellingen zichzelf hoge kwaliteitsnormen. Ook hier geldt echter dat de normen die worden gesteld verschillen per instelling. Het algemeen geldende kwaliteitskader Gesloten Jeugdzorg dat door de gezamenlijke inspecties van Jeugdzorg, Onderwijs en Gezondheidszorg gebruikt wordt bij hun toezicht is verouderd: het stamt uit 2008. Op dit moment wordt het kwaliteitskader geactualiseerd.

Wanneer spreken we over gedwongen afzonderen?

In het onderzoeksproject is de volgende definitie vastgesteld:

Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.

Tot op heden ontbrak er een duidelijke gezamenlijke definitie van gedwongen afzonderen en vond er binnen JeugdzorgPlus-instellingen geen eenduidige registratie van gedwongen afzonderen plaats. In dit onderzoek is bewust gekozen voor een **brede definitie** waarbij afzondering in een ruimte die niet is afgesloten (denk aan de eigen kamer), ook valt onder gedwongen afzonderen. Anders gezegd: ook het niet *mogen* verlaten van een ruimte wordt gerekend tot gedwongen afzonderen. Door bewust voor een brede definitie te kiezen, kan goed in kaart worden gebracht wat er in de praktijk gebeurt, wat patronen zijn, om ervan te leren en om onderbouwd stappen te kunnen zetten richting verminderen van gedwongen afzonderen. Deze brede definitie strekt verder dan in de Jeugdwet vermeld staat en in de (Jeugd) GGZ gebruikelijk is (waar een vereiste is dat de ruimte is afgesloten en van gedwongen afzonderen alleen sprake is als een jongere de ruimte niet *kan* verlaten).

Welke vormen van gedwongen afzonderen zijn er?

Uit de resultaten van het onderzoek komen twee vormen van gedwongen afzonderen naar voren: geplande en ongeplande gedwongen afzondering.

Geplande gedwongen afzondering. Dit wordt ingezet als vast onderdeel van het behandel- of dagprogramma voor alle jongeren in de JeugdzorgPlusinstelling, bijvoorbeeld een (of twee) verplicht dagelijks rustmoment en de nachtrust, waarbij de jongere gedurende een vaste periode op de kamer moet verblijven.

Professionals verschillen van inzicht of deze vorm van afzonderen, die gebruikelijk is in het kader van behandeling en dagbesteding, aangemerkt moet worden als 'gedwongen afzondering'. Volgens de brede definitie die we in dit onderzoek hanteren, valt deze vorm van afzonderen daar wel onder: het is tegen de wil van de jongere (de jongere heeft geen keuze) en het betreft een ruimte die hij of zij niet kan of mag verlaten. In sommige gevallen gaat de deur op slot, maar ook als de ruimte niet op slot gaat, hebben jongeren niet de vrijheid om de ruimte te verlaten. Jongeren worden geacht tijdens het rustmoment en de nachtrust op de kamer te blijven.

Ongeplande gedwongen afzondering. Dit wordt ingezet naar aanleiding van een gebeurtenis op de groep van de jeugdzorginstelling, zoals een incident (bijvoorbeeld agressie of zelfbeschadiging) of andere gebeurtenis (denk aan het niet opvolgen van vastgestelde regels of het verstoren van de orde van de groep).

Professionals geven aan dat ongepland gedwongen afzonderen slechts als uiterste maatregel wordt ingezet. Zoals in noodsituaties wanneer minder ingrijpende maatregelen niet volstaan om de veiligheid van de jongere zelf of anderen te bewaken. Of wanneer eerdere pogingen tot de-escalatie (eerder ingezette interventies) geen effect hebben gehad.

Waar vindt de gedwongen afzondering plaats?

De afzonderingsruimte kan verschillen van een plaatsing op de eigen kamer (met de deur open of op slot en wel, niet of deels gestript³), een plaatsing in een andere ruimte tot plaatsing in een sober ingerichte isoleer/separeerruimte. Dit kan, ook volgens jongeren zelf, beschouwd worden als een oplopende schaal.

Het grootste deel van de gedwongen afzonderingen vindt plaats in de eigen kamer. Een kleiner deel vindt plaats in een speciale ruimte. Plaatsing in een isoleer/separeerruimte komt het minst voor. Hiervoor, of in een andere speciale ruimte zoals een prikkelarme kamer of afzonderingsruimte, wordt meestal gekozen in situaties van zelfbeschadiging of gevaar voor suïcide.

Zo veel instellingen, zo veel soorten ruimtes

JeugdzorgPlus-instellingen gebruiken een grote verscheidenheid aan ruimtes, en namen voor ruimtes, om jongeren af te zonderen. Waar in de ene instelling bijvoorbeeld gesproken wordt over een time-out ruimte, noemt de andere instelling het een chill-out ruimte, ruimte of zachte kamer. In verreweg de meeste gevallen vindt de gedwongen afzondering plaats op de kamer van de jongere zelf.

Hoe vaak komt gedwongen afzonderen voor?

Hoewel de meetperiode kort was en de resultaten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden, vallen onderstaande zaken op.

Geplande gedwongen afzondering. Dit is de grootste groep gedwongen afzonderingen (98%). Het aantal is zo hoog omdat het gaat om dagelijks beleid voor alle jongeren op de groep. Het gaat om gedwongen rustmomenten (overdag of nachtrust op eigen kamer), binnen het behandel- of dagprogramma, terwijl de deur al dan niet op slot is. Dit is het type afzonderen wat in beeld is gebracht door een brede definitie te hanteren, maar dat bijvoorbeeld in de Jeugd-GGZ, als de deur niet op slot gaat, niet onder gedwongen afzonderen valt. Deze vorm van gedwongen afzonderen is niet apart geregistreerd, maar afgeleid van het beleid van de instelling op het gebied van rustmomenten en nachtrust.

Ongeplande gedwongen afzondering. Van alle gedwongen afzonderingen volgens de brede definitie is het deel ongeplande gedwongen afzonderingen 2%. Deze afzonderingen worden ingezet als gevolg van een incident op de groep of daarbuiten. Deze groep afzonderingen is tijdens het onderzoek uitgebreider bekeken.

Opvallende bevindingen uit het onderzoek voor deze **ongeplande** gedwongen afzonderingen:

- Het vaakst wordt als doel van de afzondering genoemd dat het een pedagogische maatregel betreft, gevolgd door het bewaken van de veiligheid van de jongere zelf, de veiligheid van anderen of het tot rust komen van de jongere; een afzondering kan ook meerdere van deze doelen hebben.

---

³ 'Gestript' wil zeggen dat uit de kamer alle elementen worden verwijderd waarmee de jongere zichzelf kan beschadigen of schade kan aanrichten. Dit kunnen lampen zijn, kastjes, maar ook posters op de muur.

-
- 78% van de ongeplande gedwongen afzonderingen vond plaats in de eigen kamer van de jongere. Een klein aantal afzonderingen (5%) vond plaats in een sober ingerichte afzonderingsruimte.
  - Bij 61% van ongeplande gedwongen afzonderingen gaat de deur op slot, soms is dat omdat de deur automatisch op slot gaat als deze wordt dichtgetrokken. Er zijn ook locaties waar de kamerdeur niet op slot kan.
  - Bij 54% van de ongeplande gedwongen afzonderingen was er tijdens de afzondering face to face-contact met een professional. Andere contactvormen die tijdens afzondering voorkomen zijn contact via de intercom, observatie middels camera, continue begeleiding of combinaties daarvan. In 11% van de gevallen was er geen mogelijkheid tot contact.
  - Bij 20% van de ongeplande gedwongen afzonderingen is geregistreerd dat er een alternatief aangeboden voor afzondering en werd voorgesteld naar een andere ruimte te gaan, een waarschuwing te geven, een gesprek te voeren of werd een andere activiteit aangeboden. In 80% van de ongeplande gedwongen afzonderingen werd volgens de registraties geen alternatief aangeboden voor de afzondering.
  - Afzonderingen worden vrijwel altijd geëvalueerd (98%) en meestal samen met de jongere (88%).

Waarom wordt gekozen voor ongeplande gedwongen afzondering?

Ongeplande gedwongen afzondering wordt ingezet om sterk uiteenlopende redenen, die kunnen worden gegroepeerd in een aantal categorieën:

- *Orde/Regels*: het verstoren van de orde op de groep, het niet houden aan vastgestelde regels, middelengebruik, het bezit van contrabande, respectloze omgang met anderen, het veroorzaken van problemen op school/stage en (poging tot) onttrekking.
- *Agressie*: verbaal en/of (dreiging met) fysiek agressief gedrag en vernieling van goederen.
- *Rust/Kamer*: afzondering in het kader van een aanzegging om tot rust komen of een speciaal, op een individuele jongere toegepast, dagprogramma, waar op kamer blijven deel van uitmaakt.
- *Zelfbeschadiging*: zelfbeschadigend gedrag, suïcidale dreiging of suïcidale uiting en poging tot suïcide.
- *Personele bezetting*: afzonderen in verband met een gebrek aan personeel (alarm op een andere groep of intensieve begeleiding van een jongere).
- *Anders*: andere aanleidingen, waaronder ongepast (seksueel grensoverschrijdend) gedrag, het missen van een deel van het dagprogramma en het overtreden van regels of wetten buiten de instelling.

De aanleiding *Orde/Regels* komt het vaakst voor (48%) gevolgd door *Agressie* (30%) en *Rust/Kamer* (18%). Afgezien van de categorie *Anders* (2%), is de categorie *Zelfbeschadiging* het minst vaak (6%) de aanleiding om een jongere gedwongen af te zonderen. Per gedwongen afzondering kan sprake zijn van meerdere aanleidingen die in verschillende categorieën te plaatsen zijn. Zo kan bijvoorbeeld sprake zijn van zowel agressie als het verstoren van de orde op de groep (*Agressie* en *Orde/Regels*).

Daarnaast zijn er situaties waarin de jongere zelf kiest voor een afzondering, bijvoorbeeld wanneer een jongere met suïcidale gedachten zichzelf niet vertrouwt in de nacht en een overnachting in een afzonderingsruimte met de camera verkiest boven een overnachting in de eigen kamer.

Gedwongen afzonderen wordt vanwege veiligheid als noodzakelijk ervaren, maar heeft geen therapeutisch effect

Uit literatuurverkenning blijkt dat gedwongen afzonderen vaak wordt ingezet omwille van de veiligheid van jongeren en anderen, omwille van het bewaren van de orde, als reactie op het overtreden van regels of om pro-sociale vaardigheden te stimuleren. Verschillende studies laten zien dat gedwongen afzonderen geen therapeutisch effect heeft. Er bestaan wel negatieve effecten, zoals gevoelens van onrecht, machteloosheid, zich gedenigreerd voelen, angst en post-traumatische stress op de lange termijn. Daarnaast heeft gedwongen afzonderen een negatief effect op de veiligheid van zowel jongeren als personeel. Dit terwijl het bevorderen van veiligheid één van de doelen van gedwongen afzonderen is. Voor professionals extra redenen om gedwongen afzonderen te verminderen en alleen in uiterste gevallen in te zetten.

Personele bezetting speelt een grote rol

Met betrekking tot de aanleiding *Personele bezetting* spelen verschillende factoren een rol. Zo hebben JeugdzorgPlus-instellingen moeite met het aantrekken en behouden van voldoende gekwalificeerd personeel. Dergelijke personeelstekorten hebben invloed op het leefklimaat van de behandelgroep, de werkdruk voor professionals en hierdoor ook op het afzonderen van jongeren. Belangrijk daarnaast is de groepsgrootte: veelal wordt een groep van circa 10 jongeren begeleid door twee medewerkers. Voor twee personen is het heel moeilijk om 10 jongeren nabijheid, individuele aandacht en maatwerk te bieden.

Door beperkte personele bezetting leidt in sommige JeugdzorgPlus-instellingen een afzondering van een jongere op de ene afdeling tot de afzondering van alle jongeren op een andere afdeling. In deze instellingen staat in het protocol omschreven dat wanneer interveniëren via afzondering noodzakelijk wordt geacht, medewerkers van andere afdelingen ondersteuning bieden om de afzondering te bewerkstelligen. Hiertoe dienen de medewerkers de jongeren op de eigen afdeling in te sluiten op de eigen kamer, alvorens ondersteuning te bieden aan de andere afdeling. Dit protocol is opgesteld om de veiligheid van zowel jongeren als medewerkers te waarborgen, omdat het als onwenselijk wordt beschouwd om de ene medewerker op de afdeling te laten staan op een groep van twaalf jongeren en de andere medewerker naar de andere afdeling te sturen voor ondersteuning, maar leidt daarmee tot het gedwongen afzonderen van een gehele groep jongeren. Dit voorbeeld onderstreept het belang om in het vraagstuk gedwongen afzonderen tevens aandacht te besteden aan de personele bezetting van de JeugdzorgPlus-instelling.

Zorgprofessionals geven aan dat zij, voor zover dat in een gegeven situatie mogelijk is, eerst zullen proberen om andere methoden in te zetten voordat tot ongeplande gedwongen afzondering wordt overgegaan. Dit wordt als uiterste maatregel gezien, tenzij het gericht ingezet wordt om pedagogische redenen. Zorgprofessionals zijn zich terdege bewust van de impact die gedwongen afzondering kan hebben op een jongere.

Welke andere methoden worden al ingezet?

In de praktijk worden al diverse methoden ingezet om gedwongen afzonderen terug te dringen (zie tabel 1). Deze methoden zijn onder te verdelen in verschillende categorieën, namelijk de-escalerende maatregelen, fysieke ruimtes, samenwerking tussen disciplines, interactievaardigheden, betrekken van het systeem van de jongere en een categorie waarin overige methoden omschreven worden die

niet binnen een andere categorie te plaatsen zijn. Vaak ontbreekt het aan menskracht, kennis en ervaring om tijdig de juiste alternatieve methoden in overweging te nemen en toe te passen.

Methoden uit de praktijk die ingezet worden om gedwongen afzonderen te voorkomen en terug te dringen	
Categorie	Methode
De-escalerende maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Geweldloos verzet of non-violent resistance (methoden en technieken om jongere rustig te krijgen zonder daarbij gebruik te maken van fysieke krachten). • Fysiek verweer (medewerkers leren via een fysieke training hoe ze jongeren kunnen benaderen bij agressie en hoe ze jongeren veilig moeten vastpakken om indien nodig naar een afzonderingsruimte te brengen). • Veilig Fysiek Optreden (methodiek voor fysiek ingrijpen). • Aanstellen van interventiepersoneel (beveiligingsmedewerkers die de-escalierend werken en niet gebonden zijn aan groepen). • Training in de-escalierend handelen. • Cooling down (bij alarm gaan een aantal medewerkers naar de jongere toe en mag de jongere benoemen met welke medewerker hij/zij wil gaan lopen om af te koelen, zodat de jongere grip kan krijgen op de situatie en bij rust na een evaluerend gesprek terug kan gaan naar de groep). • Aanstellen van mediators die in de nacht aanwezig zijn en kunnen bemiddelen bij conflicten.
Samenwerking tussen disciplines	<ul style="list-style-type: none"> • Integraal Zorg En Onderwijs (IZEO; het pedagogisch personeel en gedragswetenschappers zijn aanwezig op school, zodat indien nodig intensieve en op de jongere afgestemde begeleiding kan worden geboden).
Interactie-vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Safe Path (een combinatie tussen de-escaleren, schematherapie en positieve psychologie, waarin het behandelteam leert om gemoedstoestanden die op een bepaald moment iemands gedachten, gevoelens en gedrag domineren te observeren en te herkennen, eigen reacties op deze gemoedstoestanden te herkennen, en zorg te dragen voor wat men nodig heeft om vanuit een gezonde/professionele modus te reageren op het complexe gedrag van de jongeren). • De Mat (training om medewerkers te leren kijken naar het eigen handelen bij interactieproblemen). • Video Interactie Begeleiding / Basic Trust (middels video-opnamen signaleren en terugkoppelen van interacties tussen jongeren en professionals).
Betrekken van het systeem	<ul style="list-style-type: none"> • Werkgroep waarin met zowel jongeren als diens ouders/verzorgers gesproken wordt over manieren om gedwongen afzonderen te voorkomen. • Jongeren mogen spullen vanuit huis meenemen in de eigen kamer in de instelling.
Fysieke ruimtes	<ul style="list-style-type: none"> • Sportruimte. • Veilige slaapkamer (op een andere plek dan de groep, waarbij de deur open is en er een infraroodcamera aanwezig is, sober ingericht, ook gebruikt als slaapkamer bij jongeren die sterk suïcidaal zijn). • Comfortruimte (een klaslokaal ingericht met sensorisch materiaal om bij oplopende ontregeling, als gevolg van onder- of overprikkeling in de klas, samen met een jeugdzorgwerker of psychomotorisch therapeut te interveniëren).
Overige	<ul style="list-style-type: none"> • Gedwongen afzonderen bespreekbaar maken in de jongerenraden. • Gebruik maken van het signaleringsplan van de jongere.

Tabel 1: Methoden uit de praktijk die ingezet worden om gedwongen afzonderen terug te dringen.

De stem van jongeren

Wat jongeren belangrijk vinden

Voor het onderzoek zijn focusgroepbijeenkomsten met jongeren gehouden. Belangrijke punten die voortkomen uit deze bijeenkomsten met jongeren zijn:

- jongeren vinden het belangrijk dat gedwongen afzonderen zoveel mogelijk voorkomen wordt door het afwegen van alternatieven en het bieden van maatwerk;
- gedwongen afzonderen helpt wel om te zorgen dat andere jongeren in de groep zich veilig voelen;
- jongeren vinden dat professionals betere scholing en meer handvatten moeten krijgen voor het werken in een JeugdzorgPlus-instelling om afzonderingen te voorkomen;
- het is voor jongeren niet erg duidelijk wat de regels zijn rondom gedwongen afzonderen als het gaat over registratie, de lengte van de afzondering, de ruimte van de afzondering en de contactmomenten gedurende de afzondering;
- jongeren vinden een goede registratie belangrijk.

Jongeren vragen om andere methoden

Jongeren hebben een helder beeld van wat zij verstaan onder gedwongen afzonderen. Ze leggen de nadruk op het inzetten van andere methoden om gedwongen afzonderen te verminderen in plaats van het aandragen van een nieuw type ruimtes waarin afzondering plaats kan vinden. Hoewel het volgens hen soms goed kan zijn om een jongere uit de situatie te halen of van de groep te verwijderen, hoeft dat niet direct te leiden tot gedwongen afzonderen. Er kunnen alternatieven afgewogen en ingezet worden. Jongeren vragen daarbij om maatwerk: per situatie dient bepaald te worden wat nodig is en hoe gedwongen afzonderen voorkomen kan worden voor die specifieke jongere.

Jongeren vragen om betere hulp op maat

In dit verband geven jongeren aan dat professionals in JeugdzorgPlus-instellingen volgens hen beperkt inzicht hebben in de psychische problematiek waarmee jongeren kampen. Het zou goed zijn als zij meer handvatten krijgen hoe zij het beste om kunnen gaan met de problemen van jongeren. Groepsleiders zijn volgens de jongeren vaak gericht op het bijsturen in plaats van het behandelen van gedrag. Het gaat daarbij ook om de houding van de professionals in de instellingen, aldus de jongeren. Verder is het belangrijk om maatwerk in te zetten en het 'systeem' van de jongere (ouders of andere naasten), mee te nemen. Per jongere moet bekeken worden wat nodig is.

Jongeren kijken verschillend naar gebruik afzonderingsruimte

Jongeren kijken verschillend aan tegen het gebruik van de afzonderingsruimte. Sommigen geven aan dat gedwongen afzonderen als straf ingezet moet kunnen worden, zoals bij agressie of openlijke automutilatie. Als sprake is van dergelijk gedrag op de groep en andere jongeren zich niet veilig voelen, moet de mogelijkheid bestaan een jongere in te sluiten om te laten merken dat dergelijk gedrag niet getolereerd wordt. Andere jongeren benadrukken hoe belangrijk het is dat de

---

afzonderingsruimte verdwijnt uit JeugdzorgPlus-instellingen. Zij noemen het een vorm van mishandeling, ook vanwege de erbarmelijke inrichting van de ruimte. Daarnaast blijkt dat afspraken over gedwongen afzonderen in de afzonderingsruimte niet altijd duidelijk zijn voor jongeren. Volgens sommigen is het niet mogelijk om in de nacht in de afzonderingsruimte te verblijven, terwijl anderen benadrukken dat het wel mogelijk is indien er toestemming is van een behandelcoördinator. Daarnaast beschouwen zij een verblijf in de afzonderingsruimte als een tijdelijke insluiting: een jongere verblijft vaak maar even in de afzonderingsruimte, totdat hij of zij gekalmeerd is en weer op de groep kan zijn. Na een korte plaatsing in een afzonderingsruimte volgen echter vaak nog andere maatregelen: jongeren mogen dan bijvoorbeeld wel naar school, maar moeten een week lang na school in de eigen kamer verblijven.

Jongeren willen invloed op begeleiding en contact

Een aantal jongeren geeft aan dat een begeleider elke 15 minuten komt kijken als je in een afzonderingsruimte geplaatst bent. Zij ervaren dat als helpend indien er een vertrouwensband is met de begeleider of als ze behoefte hebben aan nabijheid. Nabijheid kan in hun optiek ook geboden worden door een andere jongere. Jongeren noemen expliciet dat nabijheid van professionals in de afzonderingsruimte niet helpend is als er een conflict is met de aanwezige professionals of als de nabijheid wordt geboden door de professional die de jongere in de afzonderingsruimte heeft geplaatst.

Volgens jongeren betekent ‘alleen’ dat je gedwongen wordt afgezonderd van de groep, omdat je je op de groep niet kunt gedragen. Het is om die reden vanzelfsprekend dat een jongere alleen in een afzonderingsruimte geplaatst wordt. Bij jongeren is er echter ook een roep om maatwerk en autonomie in de geboden begeleiding. De jongere zou zelf moeten kunnen kiezen of er iemand bij hem of haar aanwezig is gedurende de afzondering en wie dat dan is.

Voorts benoemen jongeren dat gedwongen afzonderen ook plaatsvindt in de eigen kamer of in een ruimte met kussens. Ook dit beschouwen jongeren als een vorm van gedwongen afzonderen. Binnen het spectrum van gedwongen afzonderen bestaan er volgens jongeren gradaties in de ernst van de afzondering. Volgend van meest naar minst ingrijpend zijn deze: (1) de afzonderingsruimte (kale ruimte buiten de groep), (2) de time-out ruimte (kale ruimte op de groep), (3) de chill-out ruimte (ruimte met kussens op de groep) en (4) de eigen kamer van de jongere, al dan niet gestript.

Jongeren vinden goede registratie belangrijk

Jongeren zijn van mening dat een verplichte registratie van gedwongen afzonderen leidt tot een vermindering ervan. Het kan ervoor zorgen dat professionals scherper zijn in de toepassing van de maatregel. De meeste jongeren geven aan dat ze er niet zonder meer op vertrouwen dat de professionals alles goed vastleggen. Om dit te ondervangen stellen ze voor om de registratie te laten ondertekenen door de jongere. Dit verbetert volgens jongeren de mogelijkheid om voor hun eigen rechten op te komen, bijvoorbeeld bij een klachtencommissie. Het roept bij sommige jongeren wel de vraag op of dit ook nadelige gevolgen kan hebben. De registraties komen bij de rechter terecht en die kan dit meewegen in de beslissing over verlenging van het traject.

Onderdelen die volgens jongeren vastgelegd dienen te worden, zijn: (1) de vorm van afzondering, (2) de duur van afzondering, (3) hoe vaak de jongere afgezonderd is, (4) het doel en de aanleiding van afzondering, (5) hoe vaak er contact is geweest met de jongere gedurende de afzondering en (6) welke alternatieven er besproken zijn met de jongere alvorens over te gaan tot afzondering.

De stem van zorgprofessionals

Wat zorgprofessionals belangrijk vinden

Voor het onderzoek zijn focusgroepbijeenkomsten met professionals gehouden. Daarin brengen ze de volgende aandachtspunten naar voren:

- er worden steeds meer jongeren opgenomen die niet alleen gedragsproblemen hebben, maar ook kampen met andersoortige psychische problematiek. Jongeren uit zowel de psychiatrie als uit de JJI's komen in JeugdzorgPlus terecht;
- jongeren moeten beschouwd worden als unieke personen, maar zijn ook puber met een bijbehorend beperkt vermogen tot reflectie en planning;
- het aantal gedwongen afzonderingen kan naar verwachting aanzienlijk verlaagd worden als jeugdzorginstellingen over de juiste mensen en middelen beschikken;
- voor een kleine groep jongeren zal het gedwongen afzonderen noodzakelijk blijven met het oog op de veiligheid van jongeren en professionals;
- voor deze groep dient te worden vastgelegd wat de maximale duur is van de afzondering en de frequentie van contactmomenten;
- er kunnen eisen worden gesteld aan de ruimte die voor gedwongen afzonderen wordt ingezet, maar dit zal de toepassing van gedwongen afzonderen niet verminderen;
- kamerplaatsingen zijn vaak pedagogische maatregelen en worden als zodanig door veel professionals niet gezien als 'gedwongen afzonderen'.

Complexiteit van problematiek neemt toe

Waar voorheen in JeugdzorgPlus voornamelijk sprake was van jongeren met gedragsproblemen, geven professionals aan dat in toenemende mate jongeren worden opgenomen die kampen met complexe psychische problematiek. Steeds meer jongeren uit zowel de psychiatrie als uit de JJI's komen in JeugdzorgPlus terecht. Er is bij jongeren in JeugdzorgPlus steeds vaker sprake van ernstig verstrend gedrag door agressie, zelfbeschadiging, verslaving of suïcidale dreiging.

Jongeren zijn unieke pubers

Professionals onderkennen dat het voor jongeren van belang is dat zij beschouwd worden als een uniek persoon. Professionals dienen mét in plaats van óver de jongere te evalueren en de jongere dient actief gevraagd te worden naar zijn/haar mening over de afzondering. Daarnaast dient niet alleen in een signaleringsplan van de jongere vastgelegd te worden welke risico's en de-escalerende maatregelen er bestaan met betrekking tot gedwongen afzonderen; de jongere mag autonomie ervaren door zelf een keuze te maken tussen alternatieven om gedwongen afzonderen te voorkomen. Professionals dienen te blijven beseffen dat jongeren die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijven ook pubers zijn met een bijbehorend beperkt vermogen tot reflectie en planning. Van professionals vraagt dit om vertrouwen in de autonomie van de jongere. Ze moeten de kans krijgen om te experimenteren, zonder daarna direct terug bij af te zijn.

Handelingsverlegenheid speelt vaak een rol

Op dit moment wordt volgens professionals nog te vaak gedwongen afgezonderd. Uit angst of vanwege het ontbreken van kennis over de problematiek van de jongere. Waardoor men zich

---

onzeker voelt over het borgen van de veiligheid van de jongere, van de anderen in de groep en van zichzelf. Het zou professionals helpen om scholing te krijgen op het gebied van psychiatrie, verdovende middelen, systeemvraagstukken en comorbiditeit van problematiek. Ook is er vaak onvoldoende personeel aanwezig om andere methoden dan gedwongen afzonderen te kunnen inzetten. Er is in de praktijk vaak sprake van een duivels dilemma bij een escalerende en/of dreigende situatie: hoeveel tijd, kennis, kunde en menskracht is snel ter plekke beschikbaar om alternatieve methoden te overwegen en toe te passen, en tegen welk risico, en onder wiens verantwoordelijkheid?

Verminderen van afzonderen is mogelijk mits...

Vanwege de complexiteit van de problematiek en de beperkte handvatten (personeel, kennis, ervaring, training) zien professionals niet altijd welke alternatieven mogelijk zijn, of zijn er onvoldoende tijd, mensen en middelen om andere alternatieven in te zetten. Dat verklaart voor een belangrijk deel het relatief grote aantal ongeplande gedwongen afzonderingen waarbij geen alternatief aangeboden is. De keren dat wel een alternatief werd aangeboden was dat bijvoorbeeld de keuze voor een andere ruimte, een waarschuwing, een andere activiteit of een gesprek met de jongere.

Een andere manier om maatwerk te bieden en gedwongen afzonderen terug te dringen, is volgens professionals het werken in kleinschaligheid. Door de groepen jongeren kleiner te maken en meer medewerkers in te zetten, wordt het mogelijk om met aandacht voor de context maatwerk te bieden voor een complexe doelgroep. Daarbij is het van belang dat de professional oog heeft voor de reden van de afzondering. Het creëren van meer bewustzijn is de eerste stap in het terugdringen van gedwongen afzonderen. Een aantal professionals oppert om afzonderingsruimtes weg te halen, zodat professionals gedwongen worden een creatieve oplossing te bedenken voor een escalatie die normaliter tot afzondering leidt.

Professionals willen graag meer mogelijkheden om een veilige omgeving voor jongeren te kunnen creëren. Hiermee wordt handelingsverlegenheid weggenomen en wordt het mogelijk om meer maatwerk te bieden, passend bij de complexe problematiek van de jongere. Het aantal gedwongen afzonderingen kan daardoor naar verwachting aanzienlijk dalen. De mate waarin en de snelheid waarmee dat kan gebeuren zal per instelling, behandelgroep en jongere verschillen en is van veel factoren afhankelijk. Daarbij is het cruciaal dat er voldoende gekwalificeerde medewerkers zijn. Maatwerk, registratie en toepassing van andere methoden dan gedwongen afzonderen, vereisen meer kennis, kunde en personeel.

Gedwongen afzonderen blijft soms nodig

De meeste professionals zetten zich met hart en ziel in voor jongeren met de meest complexe problematiek. Ze geven aan zeer gemotiveerd te zijn om gedwongen afzonderen te verminderen. Een vermindering tot nul gedwongen afzonderingen wordt echter als onmogelijk beschouwd. Hoewel professionals vinden dat voor veel jongeren en situaties gedwongen afzonderen een te ingrijpende maatregel is en voorkomen kan worden, is afzondering volgens professionals bij een kleine groep jongeren soms noodzakelijk om de veiligheid van zowel de jongere als andere jongeren en de professionals te waarborgen. Het doel van de maatregel dient daarom een centrale plaats in te nemen in de zorgvuldige afweging van de toepassing ervan.

Meer aandacht voor de uitvoering

Zorgprofessionals vinden het belangrijk om voor de kleine groep jongeren waarvoor gedwongen afzonderen zeer waarschijnlijk nodig blijft, aandacht te hebben voor de duur, de ruimte en het contact tussen de jongere en de medewerker gedurende de afzondering. Een afzondering dient zo kort mogelijk te duren om de jongere tot rust te laten komen. De ruimte moet hiervoor specifiek zijn ingericht en fysiek contact met de professional moet mogelijk zijn.

Inschakelen van externe expertise voor een second opinion

Soms lopen professionals vast bij de begeleiding en behandeling van jongeren in JeugdzorgPlus. Instellingen zullen vaak intern zo'n situatie oplossen, maar soms lukt dit niet. Een manier om te leren in geval van zo'n casus, is het inschakelen van externe expertise zoals bijvoorbeeld via het CCE. Door gezamenlijk, met de jongere, te leren, en deze leerervaringen vervolgens breder te delen (bijvoorbeeld via het lerend netwerk), wordt leren op casusniveau naar een hoger plan getild. Dit kan bijdragen aan verder reduceren van gedwongen afzondering. Ook voor intern leren is een veilig leerklimaat van belang, waarbij professionals zich kwetsbaar op durven stellen. Aan de instellingen de taak om hiervoor zorg te dragen.

Samen in 10 stappen naar het verminderen van gedwongen afzondering

Conclusie uit het onderzoek naar randvoorwaarden

Doel van het onderzoek “Ik laat je niet alleen” is om de randvoorwaarden te onderzoeken waaronder gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus duurzaam kan worden teruggebracht. Uit het onderzoek komt naar voren dat gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus sterk verminderd kan worden als aan drie belangrijke randvoorwaarden wordt voldaan.

1. Er is duidelijkheid bij alle betrokken partijen over wat onder ‘gedwongen afzonderen’ verstaan wordt en in welke situatie er wel/niet sprake is van gedwongen afzonderen. In het onderzoek is een eerste aanzet gegeven om te komen tot een algemene, breed gedragen definitie van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Aan de hand van deze definitie kunnen maatregelen gericht worden ingezet om gedwongen afzonderen te verminderen.
2. Er is duidelijkheid bij alle betrokken partijen over de manier waarop de toepassing van gedwongen afzonderen geregistreerd wordt, welke gegevens daarbij worden vastgelegd (over aanleiding, uitvoering en evaluatie), op welke wijze de jongere en zijn systeem hierbij betrokken zijn en op welke wijze van deze interventie en de resultaten daarvan wordt geleerd. In het onderzoek is een eerste aanzet gegeven voor de wijze waarop de registratie en evaluatie van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus kan plaatsvinden en welke gegevens daarvoor moeten worden vastgelegd. Registratie legt patronen in gedwongen afzonderen bloot, waardoor keuzes kunnen worden gemaakt en prioriteiten kunnen worden gesteld bij het werken aan verminderen van gedwongen afzonderen.
3. JeugdzorgPlus-instellingen en professionals krijgen voldoende handvatten om alternatieven te onderzoeken, te ontwikkelen en in te voeren. In algemene zin en in specifieke situaties samen met de jongere en zijn systeem. Deze handvatten gaan over voldoende geschoold personeel en meer kennis en training gezien de zeer complexe problematiek die speelt binnen JeugdzorgPlus. In het onderzoek zijn inzichten gedeeld, aandachtspunten benoemd en oplossingsrichtingen verkend waarmee deze handvatten verder kunnen worden ingevuld.

In 10 stappen naar minder gedwongen afzonderen

Op basis van de onderzoeksresultaten en ervaringen uit het lerend netwerk zijn 10 stappen benoemd voor het duurzaam verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Deze stappen gelden voor individuele JeugdzorgPlus-instellingen en/of voor de gehele sector. Met deze stappen wordt verder invulling gegeven aan de hiervoor beschreven randvoorwaarden.

Voor JeugdzorgPlus-instellingen:

-
1. Maak een concreet plan om gedwongen afzonderen terug te dringen. Gebruik de nieuw opgestelde brede definitie voor gedwongen afzonderen en de resultaten en inzichten uit de nulmeting om het eigen beleid ten aanzien van gedwongen afzonderen te verbeteren. Zorg voor een goede registratie van gedwongen afzonderingen, gepland en ongepland.
  2. Evalueer periodiek het gebruik van geplande gedwongen afzonderingen (verplichte rustmomenten) in behandel- en dagprogramma's. Kijk kritisch op welke gebieden deze geplande afzonderingen verminderd kunnen worden.
  3. Ondersteun teams bij het leren van het vóórkomen van gedwongen afzonderen door kennis en ervaring op te doen met het toepassen van alternatieve methoden. Betrek jongeren actief bij het vinden van alternatieven en de evaluatie van gedwongen afzonderen. Schakel externe expertise in om te evalueren en leren op casusniveau en biedt jongeren op casusniveau de mogelijkheid van een second opinion.
  4. Creëer een veilige omgeving en een optimaal leerklimaat waarin professionals kunnen leren. Van elkaar, van jongeren en van andere jeugdzorginstellingen en experts. Continueer het lerend netwerk van ambassadeurs o.l.v. een neutrale en stimulerende regievoerder.
  5. Ontwikkel goede en aangepaste trainingsprogramma's en zorg voor frequente training van professionals en ander personeel.

Voor de sector (VWS, gemeenten, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Jeugdzorg Nederland, JeugdzorgPlus instellingen):

1. (*VWS, IGJ, Jeugdzorg Nederland*) Stel landelijke veldnormen op voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen waaronder gedwongen afzonderen. Sluit hierbij aan bij het begrippenkader van Jeugd-GGZ. Faciliteer de verdere invoering van de landelijke registratie, monitoring en data-analyse.
2. (*VWS en gemeenten faciliteren*) Stimuleer het leren op verschillende niveaus: als sector, tussen instellingen, tussen professionals en op casusniveau. Dat vraagt meer samenwerking en transparantie tussen zowel de verschillende JeugdzorgPlus-instellingen als tussen JeugdzorgPlus en Jeugd-GGZ.
3. (*Jeugdzorg Nederland, JeugdzorgPlus instellingen*) Onderzoek in hoeverre alternatieven voor gedwongen afzonderen op sectorniveau programmatisch ingevoerd kunnen worden. Voer geschikte alternatieven in, samen met goede trainingsprogramma's en training van personeel.
4. (*VWS, gemeenten*) Zorg voor passende financiering om de ambities voor het verminderen van gedwongen afzonderen mogelijk te maken. Deze financiering is onder andere nodig voor meer en beter geschoold personeel zodat expertise geboden kan worden bij het behandelen van jongeren, het toepassen van alternatieve methoden, het creëren van een veilig leefklimaat voor jongeren en het kunnen werken in kleinschaligheid.
5. (*VWS, Jeugdzorg Nederland bijvoorbeeld via ZonMw, Academische Werkplaats*) Stimuleer leren door wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek. Zorg voor landelijke monitoring en data-analyse van gedwongen afzonderen en andere vrijheidsbeperkende maatregelen. Continueer het lerend netwerk van ambassadeurs o.l.v. een neutrale en stimulerende regievoerder. Richt wetenschappelijk vervolgonderzoek in naar het verminderen van gedwongen afzonderen, het

---

versterken van bestaande en creëren van nieuwe alternatieven en het stoppen met gesloten opnemen.

Een succesvolle strategie

Bovenstaande stappen sluiten aan op de ‘Six Core Strategies to Reduce the Use of Seclusion and Restraint’, zoals in 2008 opgesteld door de Amerikaanse National Association of State Mental Health Program Directors (NASMHPD). De NASMHPD heeft zes richtlijnen opgesteld om het gebruik van gedwongen afzonderen te verminderen, namelijk: (1) leiderschap gericht op veranderingen op organisatieniveau, (2) gebruik van data om de praktijk te informeren, (3) het creëren van een behandelsetting waarin beleid, procedures en behandeling gericht zijn op herstel, (4) het gebruik van een verscheidenheid aan hulpmiddelen die gedwongen afzonderen kunnen verminderen, (5) het versterken van de rol van de jongere en het systeem in de behandelsetting en (6) gebruik van evaluatie technieken na elke gedwongen afzondering. De implementatie van deze richtlijnen vraagt om een cultuuromslag binnen de instelling en uitvoerige training van professionals.

Als we kijken naar deze richtlijnen, dan zien we dat de JeugdzorgPlus-instellingen door dit “Ik laat je niet alleen” project samen te starten, een belangrijke stap hebben gezet om deze richtlijnen te volgen en de gezamenlijke ambities waar te maken. JeugdzorgPlus-instellingen en hun bestuurders hebben zich gecommitteerd aan onderzoeken, leren en veranderen. Er is een basis gelegd voor een eenduidige manier van registreren waarmee informatie verzameld kan worden om gericht acties te ondernemen. In de praktijk worden al diverse methoden ingezet om gedwongen afzonderen terug te dringen.

Om de ambities te kunnen realiseren is verandering en samenwerking nodig in alle lagen van JeugdzorgPlus. Samenwerking op sectorniveau kan veel voordeel bieden. Denk aan gezamenlijke methodiekontwikkeling, gezamenlijk behandelen, minder overplaatsingen tussen JeugdzorgPlus-instellingen, meer kennis bij gemeenten, aandacht voor onderwijs- en zorgcombinaties in de psychiatrie, maar ook het opzoeken van verbinding met de samenleving. Bijvoorbeeld het betrekken van de wijk om normalisatie te bereiken.

Dergelijke samenwerkingsverbanden kunnen niet alleen leiden tot betere zorg voor de jongere, het maakt het ook mogelijk om de overgang naar de samenleving of Jeugd-GGZ te vergemakkelijken. Door bijvoorbeeld niet op te schalen in het verplaatsen van jongeren naar een andere JeugdzorgPlus-instelling, maar op te schalen in samenwerking door kennisdeling en wederzijdse inzet van zorgspecialisten tussen JeugdzorgPlus en Jeugd-GGZ. Hiermee kan overplaatsing voorkomen worden en wordt continuïteit in de leefomgeving van de jongere geboden. Dit vraagt om snelheid, betrokkenheid en transparantie in de samenwerking binnen de keten. Op deze wijze wordt het voor JeugdzorgPlus-instellingen tevens mogelijk om te concentreren op specialismen en kunnen instellingen de erkenning krijgen voor de hoog specialistische zorg die geboden wordt.

De beste manier om gedwongen afzonderen te voorkomen is natuurlijk zorgen dat jongeren niet meer geplaatst hoeven te worden in een JeugdzorgPlus-instelling. Die opgave valt echter buiten de scope van dit “Ik laat je niet alleen” onderzoek. De eerder genoemde actieprogramma’s in de jeugdzorg gaan hier uitvoeriger op in.

Kortom, de eerste stap is gezet. De sector is samen op weg naar minder gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Het is nu zaak om snel de volgende stappen te nemen.

Dit is een uitgave van:

Academische Werkplaats Risicojeugd

Deze publicatie geeft een indruk van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”. Een gezamenlijk onderzoeksproject van elf JeugdzorgPlus-instellingen naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus. Het hele eindrapport lezen? Ga dan naar www.awrj.nl.

Uitvoering:

Academische Werkplaats Risicojeugd

p.a. Intermetzo

Postbus 94

7200 AB Zutphen

E: info@awrj.nl

W: www.awrj.nl

Auteurs:

Bram de Heide, MSc.

Melissa van Dorp, MSc.

Drs. Monika Scholten

dr. Eva Mulder

mr.dr. Lieke van Domburgh

prof.dr. Arne Popma

Publicatie:

Juni 2019

In opdracht van:

Jeugdzorg Nederland

Met dank aan:

Alle professionals en jongeren voor hun bijdrage aan dit project.